

ВОЙНАТА НА ВЕРИТЕ

Людмила Филипова

БОГОМИЛИТЕ И ПОСЛЕДНИЯТ КРЪСТОНОСЕН ПОХОД

enthusiast

ВОЙНАТА НА ВЕРИТЕ

Людмила Филипова

БОГОМИЛИТЕ И ПОСЛЕДНИЯТ КРЪСТОНОСЕН ПОХОД

enthusiast

София, 2023

Людмила Филипова
Войната на верите
Богомилите и последният кръстоносен поход

© Людмила Филипова, автор, 2023
© Небойша Зорич, дизайн на корицата, 2023
© Снимки, личен архив на автора, 2023
© Фетхи Карагуман, снимка на автора, 2023
© Enthusiast – запазена марка на „Алто комюникейшънс
енд пбблишинг“ ООД, 2023

ISBN 978-619-164-547-3

Историята в романа е вдъхновена от разказите на членове на клуб „Традиция – клон Шумен“ пред автора относно битката за защитата на Шуменската крепост през ноември 1444 г. Тя се е предавала от поколение на поколение в Шуменско, за да се помни и пази паметта на бранилите този град с цената на живота си.

...Задачата на поета е не да говори за действително станали събития, но за такива, които биха могли да станат – и то възможни по вероятност или необходимост. Така щото историкът и поетът се различават не по това, че единият говори в стихове, а другият – в немерена реч. (...) Съществената разлика се състои в това, че единият говори за действително станали събития, а другият – за такива, които биха могли да станат. Вследствие на това поезията съдържа повече философски и сериозен елемент, отколкото историята: понеже поезията изразява предимно общото, а историята – частното.

Аристотел, „Поетика“¹

¹ Превод – Кръстьо Генов и Петър Радев – б. р.

ПАДЕНИЯ

Бясна мълния разтърси Боженишкия Урвич, разцепи столетния явор и от него изникна каменна плоча. Надписана от някой си Драгомир, тя гласеше: „Аз, Драгомир, писах. Аз, севаст Огнян, бях при цар Шишман кефалия и много зло патих. В това време турците воюваха. Аз поддържах вратата на Шишмана царя.“ Крепостта стана известна на научните среди през зимата на 1918 - 1919 г., когато в корените на паднало след буря вековно дърво бе разкрит уникален средновековен писмен паметник със заветните думи на управителя на Софийско - севаст Огнян.

*Копие на надписа на севаст Огнян в Националния исторически музей, София.
Надписът е открит в Боженишки Урвич край с. Боженица.
(ср. Vassia Atanassova - Spiritia)*

Изведнџ притѣмня. По небето се надиплиха грамадни черни облаци. Скриха синевата и погълнаха белия диск на слънцето. Мрачна сянка полага земята. Откъм гората се разнесе вълчи вой. До Търновград достигна вестносец, който загъхано разказа за приближаването на войските на османския властелин Баязид Светкавицата. Стражите на крепостните кули се втреничиха в далечината – на хоризонта се виеше безконечен низ от воини като опашка на огромен змей. А факлите им бляскаха като море от дяволски очи.

Щом получи зловещите новини, цар Иван Шишман побърза да нареди да подковат коня му с подковите обратно, за да изглежда, сякаш е идел към царството си, а не е бягал от него.² Малцина знаеха, че в този момент той се готвеше да напусне земите си. Бързаше да изпревари мюсюлманите. Дали за да опази тайната си, или за да не вижда укор в погледите, българският владетел не допускаше никого в покоите си. Ясно му беше, че ще се сблъска с хорското неодобрение. Той не само не се бе присъединил в битката при Косово поле за румелийския отпор срещу турците, но бе сключил и васалски договор с Мурад Първи, който го загължаваше да се бие на страната на османците срещу християните. Но нали така бе сторил и Марко Мърнявчевич, известен в земите си като Крали Марко, владетел на Прилепското кралство? А също и сръбският деспот Стефан Лазаревич, който даже даде сестра си Оливера за харема на Баязид, тъй както и Шишман бе дал по-рано сестра си Кера-Тамара на Мурад? Тази мисъл притѣпи страха му от народното линчуване и той продължи да подготвя бягството от царството и народа си, без да има намерение да спази и васалския си договор.

Месецът нетърпеливо изгря, преди заревото на слънцето да е потънало съвсем. Звездите на небосклона се обагриха в пурпур от носещите се под тях облаци. Сякаш в този момент

² Цанев, Ст. Български хроники, т. 1. Жанет-45/Труд, 2007, с. 477 – б. а.

самите небесни светила кървяха заради онова, което прег-
стоеше да се случи.

В покоите на царя връхлетя патриарх Евтимий. Макар и на преклонна възраст, погледът и осанката на монаха излъчваха духовна сила и будеха уважение. Той се поклони на царя и помо-
ли владетеля за последен път да защити народа си. Наместо
това обаче Шишман, като видя безбройната турска армия да
наближава града, набучи на сабята си една главня от царското
огнище, заби я в земята и рече:

– Когато тази главня се раззелени и пусне клони, тогава от-
ново българите ще имат царство!

А после се измъкна тайно от двореца, яхна коня си с обрат-
ните подкови и пое към Сердука. Там бе манастирът Урвич,
имаше и силна крепост.³

В бягството си Иван Шишман беше съпроводен само от не-
колцина доверени боляри, които носеха съдържанието на хаз-
ната му. По-късно се мълвеше, че по пътя си към крепостта
царят за кратко спрял в укреплението Боженушки Урвич.

Изчезването на царя не учуди българския народ, който от
години бе извърнал очи от господаря си, наричайки го „прокъл-
нат“. Това прозвище му се бе наложило с времето, защото баща
му бе изоставил първата си жена, влюбвайки се безумно в шест-
найсетгодишната еврейка Сара. Иван Александър бе изпратил
първата си съпруга Теодора Басараб в манастир и се бе оженил
през 1345 г. за еврейката. Преди сватбата тя се бе покръстила
и бе приела също името Теодора, а по-късно бе родила на царя
двама снове и три дъщери. В тези времена обаче евреите ни-
как не били желани в Европа и в България заради вярването, че
имали грехове към Божия син Христос. А това се бе отразило и
на уважението на хората към царското семейство.

Еврейката, с амбиция да направи сина си Иван Шишман цар,
бе отровила един от братята му от първата съпруга Теодо-

³ Из „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски. Днес въпросната кре-
пост е известна като Кокалянски Урвич заради най-близкото до нея село Кокаляне.
Името на селото идва от хилядите загинали бойци в битката, при която цар Ясен,
брат на Шишман, успял героично да отблъсне турската армия през 1371 г. – б. а.

ра – Иван Асен. И за да не бъде заподозряна в пъкленото дело, с това име тя бе нарекла втория си син.

Но не само Сара бе виновна за отричането на народа от владетеля си. Все още български цар, за да спаси живота си, Иван Шишман бе приел да стане васал на султан Мурад. В чест на договора им дори бе дал сестра си Тамара за султанска съпруга и бе приел да се бие на страната на мюсюлманите. Ала не стига това, ами два пъти не бе спазил договорката си с падишаха – къде, за да спаси кожата си, къде, загето вече нямаше войска, защото и велможите му се бяха отвърнали от него. И той избра да се покрие в Урвич край Средец.⁴ Кри се и в Царева-та църква – пещера в планината Руї.

В тези години Търновград бе последната крепост на Второто българско царство. Оставена без цар, без армия и вогач, султан Баязид идеше по-сигурен отвсякога, че ще превземе българската столица, а след това и целия свят, тъй както някога бе успял и неговият идол Александър Македонски. Но него го водеше и друг плам – този на отмъщението. Искаше повече от всичко да накаже човека, продал за животеца си майка му Тамара, която турците наричаха Мара. Султаните нямаха гума за доведена майка, а зовяха всяка като своя майчица. Шишман бе прокудил Кера-Тамара в чужд свят и два пъти бе предал договорките си за васалството, подписани по милостта на баща му Мурад.

Баязид зърна крепостта в далечината. Вените му се изпълниха със сила при мисълта, че най-сетне ще покоси предателя и неговото царство. Така „пристигна Баязид и ненадейно нападна града — не от една или две страни, но като го обгради целия отвсякъде с човешки тълпи. Разяреният варварин заплашваше, че с огън ще гори, обещаваше, че на късове ще сече и на друга мъчителна смърт ще предаде тези, които продължават да са

⁴ „По-късно в някой препис или стар превод на грамотата на тоя Йоан Шишман се намира, че търновските господари и цар Шишман не са могли да се противопоставят на турците. И избягали от Търново, от Загоре и от Стара планина, дошли в град Средец, или София, и тук се спрели в някои тесни места покрай река Искър и по Витоша планина.“ („История славянобългарска“, Паусий Хилендарски) – б. а.

непокорни.“⁵ Той устрои армията си около вековната твърдина и цели три месеца не спря с опитите си да я превземе. Но войските му така и не успяха да пробият силно укрепените порти или да изкатерят стръмните скали. Най-сетне турците построиха стълби и започнаха да изкачват крепостните стени.

– Какво ще правим? Нямаме вече ни цар, ни армия – суетяха се българите.

– Но имаме смели сърца, копия и мечове! – извиси се мощен глас в тишината.

Всички очи се извърнаха към човека, произнесъл тези думи. Беше белобрадият патриарх Евтимий, който излезе напред с жезъл с кръст в ръка.

– Вземайте оръжията, за да защитим земята си. Тук сме ние сега! Тук е последното царство българско.

И старецът в черно расо поведе българите към крепостните стени. В костеливото му тяло бяха събрани толкова мъжество и мощ, че дори камъните по търновските зидове потрепериха. Ордите на Баязид напредваха към укрепението. Но над дуварите се извиси белобрадият старец. Вятърът развя черното му расо и посивелите коси, а осанката на съвършения исихаст вдъхваше сила и непоколебимост. Отрекъл се от всичко земно в името на Бога, той единствен от българските водачи не бе извърнал очи от своя народ. И въпреки преклонните си години Евтимий вдигна кръста си към небесата и призова людеите в града да се въздигнат и да се борят с всички сили с прииждащите турски войски. Той стъпни върху каменното укрепление и изрева:

– Да защитим царството българско!

Народът го последва – кой с оръжие, кой с камък в ръка, а патриархът даваше сила на изгубилите вяра и протягаше ръка към всеки, който паднеше. Отблъскваше враговете и се грижеше да „запази хората незасегнати от варварското погубване; поучаваше, утешаваше, на препъналите се простираше ръка, легналите изправяше, които щяха да паднат, подкрепяше, бо-

⁵ „Похвално слово за патриарх Евтимий“ на Григорий Цамблак – б. а.

рещите се похваляваше и към мъжество ги насърчаваше“.⁶ Самият той не пускаше меча си и не допускаше ни един турчин да премине през крепостните стени. Градът отново бе защитен. Вече трети месец войските на Баязид стояха в обсада, но Търново не падаше.

В една непрогледна нощ, когато турците вече бяха загубили вяра, че ще превземат града, го редиците им се приближи загърнат в обехтяло наметало странник. Той поиска среща с Баязид и като го видя, му прошепна тихо, че за кесия златни монети ще му издаде тайния проход към града. От него, обясни странникът, търновци се снабдяват с вода. Баязид, отчаян, прие сделката и непознатият му показа тунелите и стълбите под скалата, откъдето вечер търновци от Царевец пълнеха менци и мехове. Предателят беше местен евреин⁷, наричан тук още жиг⁸. Казваха, че родът му бил от свитата на еврейката Сара – втората царица Теодора, майка на цар Шишман.

Така на грузия ген мюсюлманите влязоха в Търновград, а предателят се яви при Сюлейман Челеби, за да получи наградата си. Но турчинът му каза:

– Ти предаде своите за злато, а утре ще предадеш нас! – И нареди да му отсекаат главата и да изхвърлят тялото му вън от града.⁹

Нахълтаха османците в българската столица и тържествено поеха из улиците ѝ. Мрачни лица с изцъклени от ужас очи тревожно ги следяха през прозорците на домовете си. Над Царевец се спусна гъста мъгла, над която се извисяваха само ку-

⁶ Пак там – б. а.

⁷ Григорий Цамблак пише за това в „Похвално слово за патриарх Евтимий“: „И най-после превзе града, но не със своята сила, а като замъкна Божието предопределение“, с което намеква за предателството – б. а.

⁸ Думата е влязла в славянските езици от старобългарския, който е най-ранният писмено засвидетелстван славянски език. Извън България е известен с наименования като староцърковнославянски, старославянски и др. Църковнославянският език, развил се от старобългарския, и до днес е каноничният език на православните славянски църкви – б. а.

⁹ Мястото, където предателят е изхвърлен и погребан, през вековете е останало известно като Жигов гроб. Според преданието там лежи трупът на евреина, който предал Царевец на турците – б. а.

лите на крепостта. Възцари се тишина, нарушавана единствено от тропота на копита по неравния калдъръм. Начело на армията яздеха Баязиг и Сюлейман Челеби. Когато стигнаха до централния площад, там ги чакаха само патриарх Евтимий и неколцина велможи.

– Къде ви е царят? – попита със суров глас Баязиг. – Да се яви, за да отговаря пред мен за предателствата си!

– Няма го. Само ние сме тук – отвърна твърдо изправеният пред него патриарх.

– Тъй да бъде – съберете се всички големци в църквата, за да обсъдим градските ви дела – заяви Челеби.

Всичките сто и десет видни търновски жители и боляри се струпаха в храма. Турците затвориха вратите му и когато българите най-малко очакваха, ги избиха всички до един. Оставиха народа без глас, без водачи и без мъдри мъже. Само старци, жени и деца се събраха на площада с побелели от ужас лица, зяпнали уста и трескаво пламтящи очи. Тогава патриарх Евтимий се изправи сред тълпата и рече:

– Баязиг, майка ти е християнка, а нашата княгиня Тамара, която те отгледа, бе любимата жена на баща ти. Не се обръщай срещу свои!

– Тъкмо затова съм тук. Вашият цар е прокудил майка ми, за да се спаси самият той. А после позорно се е отрекъл от клетвата си за васал. Два пъти баща ми го е поцадявал и му е оставял царството, а господарят ви два пъти го е предавал. Влязох в крепостта ви, защото ваш човек ви предаде. Щом дори себе си не уважавате и си служите с безчестие, не заслужавате ни Бога си, ни земята си, ни даровете ѝ!

Щом произнесе тези слова, Светкавицата нареди да оковат несломимия Евтимий и да отсекаат главата му пред всички.

ВЯРА

През 1905 г. пред западната врата на главната църква в Бачковския манастир при разкопки са открити два гроба. По-късно е обявено, че там са мощите на патриарх Евтимий заради надпис с името му. В наши дни обаче научен анализ сочи, че надписът не отговаря на правописните норми от началото на XV век, а костите принадлежат на няколко скелета, вероятно на монаси. Става ясно, че това няма как да е гробът на патриарха. Кой и защо е променил надгробния надпис обаче не е известно. Историците не спират да спорят по този въпрос и до днес.

Турците оковаха в тежки вериги белокосия търновски патриарх и го накараха да коленичи пред градската стена. Ала когато палачът вдигна ятагана си, за да отсече главата на смелия духовен водач, ръката му мигом се вкамени.¹⁰ Присъстващите ахнаха от изумление и запрестъпваха назад. Уплашени от случилото се, османците решиха да заточат Евтимий, вместо да го убиват.

Тогава той взе в торбата си главнята, която Иван Шишман забучи в земята и нарече при последната им среща, както и няколко скъпи за народа си книги, и тръгна с окованите във вериги търновци. Гледката можеше да предизвика сълзи дори у камъните в почернения град. Защото се разделяха деца от бащи и майки, братя се прегръщаха за последно, а окованите оставяха дом и родина.

¹⁰ Според легендата за патриарх Евтимий и сетните му дни в Търново – б. а.

Дни наред хората – прокътсани, обезверени, едва дишащи, с кървящи от мъка сърца, пристъпяха един след друг на синджира в гробовно мълчание. Пазеха ги зорко османски войници с чалми на главите, възседнали буйни коне. Някои падаха, а войниците ги похваха с камшици. В един от тези случаи патриархът се притече и вдигна почернената си от сажди ръка. Камшикът се оплете в нея и спря. Друг войник се хвърли да бие стареца, но сопата му се превърна в пепел.

Прекосиха Хемус планина и когато стигнаха до мястото, където трябваше да се разделят с патриарха – той тръгваше на юг, а останалите на изток, окованите паднаха в краката му. Ридяха и ги целуваха, зовяха го учител и чедолюбив баща. Някои жени слагаха пред него децата си; други, които бяха по-близо, бяха благодарни да се докоснат до ръцете му; трети – до грехата му, която напояваха с горещи сълзи, така както дланта на светец. Едни, поради силната вяра, изтръгваха тревата, на която той стоеше, или молеха отдалеко за последен благослов и прошка, понеже предчувстваха в душите си, че няма да го видят отново жив. И когато един мъченик от народа се обърна към него и ридаяйки извика: „Кому ни предаваш, добри пастирю?“, той отвърна: „На Света троица ви предавам и сега, и навеки!“¹¹ След тези слова отнежде в небето се появи синя птица. Закръжа над тях и едно сапфирено перо падна в дланта на монаха. Стисна го той в шепи и извиси поглед към небесата.

Османските войници поведоха окования патриарх към Бачковския манастир на доживотно заточение. По пътя им обаче предрешени мъже ги нападнаха изневиделица с мечове и лъкове. Избиха турците и освободиха Евтимий. Гледаше ги той и се дивеше кои са, какви са, а те му казаха че са тук, за да го спасят. Свалиха тежките вериги от ръцете и нозете му, прибраха книжнините и главнята, които той носеше, и като яздиха дни наред, го скриха в тайното си скално убежище.

По-късно султан Баязид получи писмо уж от Бачковския манастир, известяващо го за кончината на патриарха. Това

¹¹ „Похвално слово за патриарх Евтимий“ на Григорий Цамблак – б. а.

сложи края на Търновската патриаршия. Българската църква изгуби независимостта си и бе подчинена на Константинополската патриаршия.

И така загина Второто българско царство. Но не заради силата или хитростта на врага, а заради слабостта и егоизма на някои от своите. Сами българи на българите сложиха бесиломото. А върху народа падна и тежкият кръст на срама заради предателството и бягството на неговия цар. Затова и в историята не бяха останали никакви местни известия за него.¹² Но турските писания разказваха как след време Али паша обсадил Шишман в Никопол, а последният отчаяно започнал да се моли на колене, за да бъде пощаден за трети път. Нарездал през сълзи, че останал без войска и затова ни веднъж не спазил васалския си договор с османците. Но турците уважаваха достойните си врагове и не жалеха слабите и безчестните. Румънската хроника казваше накратко, че затова сам Баязид замахнал с ятагана си и отсякъл главата на царя. И тогава турците превзели цялата земя на българите. Синът на Иван Шишман – Александър, пък, за да спаси живота си, дори приел исляма, а за отплата бил назначен за управител на Самсун в Мала Азия.¹³

Малко по-късно, през есента на 1394 г., Баязид Светкавицата премина Дунава в поход срещу войводата Мирчо Стари от Влашко. В турските регици напред пренукаха васалите им сърбинът Стефан Лазаревич, Константин Македонски от Велбъждското деспотство и българинът Крали Марко¹⁴. Ала на полето, наречено Ровини, Мирчо Стари нанесе толкова тежко поражение на османците, че ги отблъсна. В тази паметна битка на турска страна загинаха и Константин

¹² Иречек, К. История на българите, С. Изток-запад, 2015, с. 555 – б. а.

¹³ Пак там.

¹⁴ За българския му произход свидетелстват регици летописци и хронисти от по-старо време, сред които Константин Михайлович, Йоан Музаки, Георги Сфранцес, Теодор Кантакузин, Йосиф бен Йошуа, Филип Лоренц и други, които го сочат като „български княз“. Самият Марко Мърнявчевич се подписва и като „трети цар на България“, което сочи, че сам той се е чувствал българин. За това пишат още Пламен Павлов (в „Забравеното Средновековие“) и Коста Църнушанов – б. а.

Македонски, и Марко Кралевити, който от първия си ген като владетел се биеше на страната на мюсюлманите.¹⁵ За разлика от него през 1371 г. баща му Вълкашин заедно със своя брат – деспота на Сярско Йоан Углеша, тръгнаха на поход срещу османците с 60 000 бойци. Но въпреки смелостта им бяха сразени в битката при Черномен, където и двамата загинаха достойно.

А народът в тези мрачни времена не само че бе останал без герои и водачи, ами и единствените му първенци се боричкаха помежду си и се сражаваха в редиците на поробителите. И може би от мъка и от срам българите ги възпяха в песни и прегания като невиждани герои и защитници на угнетените люде. Защото, когато се съберяха толкова много беди и унижения за един народ, паметта му изменяше владетелите предатели в герои, а неизвестните защитници забравяше в една погменена лъжовна реалност.

¹⁵ Иречек, К. История на българите, С. Изток-запад, 2015, с. 559 – б. а.

БЕЗИМЕННИ КРЪСТОВЕ

Легендата разказва, че през 1393 г., преди Баязид Светкавица да вземе главата на Иван Шишман, последният получава писмо от сестра си Кера-Тамара, която вече е съпруга на Мургад I. В него тя се обръща към двамата си братя - Иван Шишман и Иван Страцимир, и им пише: „Ако бяхте повече братя, отколкото царе, България щеше да я има още!“

Пролетта на 1443 г., област Магара, село Калугерица

Утрото тъкмо се разпукваше и рано напъпилите цветове по гървета и храсти се разтваряха, за да се окъпят в слънчевите лъчи. Млада жена на име Кера вървеше към потока, който криволичеше между близката гора и скалите. Тя бе от село Магара, на три километра оттук, но вчера бе посетила близкото село Калугерица. Идеше в тия земи понякога, за да дава уроци по сметки и четене на местните деца. За учене използваха стая в най-голямата къща в махалата, а после Кера бе останала да пренощува при стопанката ѝ. Старицата бе вдовица на местен търговец на кожи. Самотата ѝ тежеше и тя все гледеше да сподели с някого просторния си дом.

Селцето Калугерица бе разположено по терасовидните западни склонове на Магарското плато и в него имаше едва двайсетина къщи. Беше се появило тук през XIII век в близост до монашеското гробище. Кера прекоси полето, покрито с огромни каменни кръстове, каквито не се виждаха никъде друга-

ге. Хората вече не помнеха кой и за кого ги бе направил. Издигаха се като неми великани насред нищото. Някои се бяха килнали встрани, а други все още устояваха на отлитащите лета и прииждащите стихии. Намираха се в горната част на махалата над местното гробище. Мястото се наричаше Кирека и от него започваха Магарските скали, които водеха чак до Голямата пещера. А над нея неуморно бдеше величественият скален воин, наричан от тукашните Магарския конник. И за него също не се знаеше кой го бе изсякъл върху отвесната каменна стена, но людете вярваха, че той е там, за да ги закрия и води през вековете.

Село Магара бе завладяно от турците заедно с цяла Шуменска област през 1388 година. Завоевателите бяха прогонили свещениците и много от местните бяха избягали. Сега обаче в неговите махали отново живееха български семейства.

Кера се насочи към скрития зад храсталаците приток на рекичката, където знаеше, че рядко идат хора. Тя коленичи до водата и внимателно остави торбата с учебни помагала на влажната земя. Отражението ѝ се открои в бистрия ручей. Запретна белите си ръкави и се наведе да се умие. Сетне разпусна дългите си златисти коси. Бавно ги среса с гребен от еленова кост, оглеждайки се в речното огледало. „Ето как изглежда двадесет и две годишна жена“, каза си тя, тъй като никога почти не си позволяваше да гледа хората в лицата и в очите. А когато можеше, избягваше дори да говори с тях.

Беше облечена в бял сукман с червени шевици с пайети, меден колан и кожени сандали. На врата си носеше мънистенна огърлица от цветни стъкълца. Кожата ѝ бе толкова бяла, че сякаш прозираше. Очите ѝ искряха бледосини и отразяваха безбрежните небеса. Чертите на лицето ѝ бяха строги, изпити, но красиви. Очертаните ѝ скули и чипото носле ѝ придаваха вид на лисичка. Кера се огледа наоколо, за да се убеди, че е сама, и свали грехата си. Развърза връзките на ризата, която бе под нея, и оголи раменете си. Наплиска внимателно тялото си с ледена вода. Ослуша се в песните

на птиците и в стъпките на дивите животни по шумата. Нейде прошумоля таралеж. Другаде се гонеха зайци. Лисица се шмугна в хралупата. Величествен елен отърка рогага си о вековен гънер.

Кера познаваше всеки горски звук, аромат, билка и гъба, животинка и хвъркато създание. Беше свикнала да се скита сред шубраците и да прекарва времето си сама още от мъничка. Отгледа я Мария – вече възрастна жена от Магара, на която била поверена като бебе. Но кой и защо я бе изоставил, никой не казваше. Местните така и не я приеха като тукашна, но не я и гонеха. Откак се помнеше, бе като чужда, ничия и различна.

Мария по цял ден работеше – ту помагаше по чужди ниви и дворове, ту взеше бродерии или плетеше покривки, одежди и продаваше каквото може. А Кера израсна по поляните и лесовете, където често бягаше от погледите на хората. Понякога идеше и тук, сред каменните кръстове, и се чудеше кой ли ги бе поставил. От тях прииждаше някаква необяснима мощ, която я влечеше. Тя знаеше, че е подхвърлено дете, отгледано от съжаление от самотната жена, и винаги го виждаше в очите на гругите. Това не я сломяваше, а напротив, нахъсваше я да покаже, че не е по-малко способна от гругите, растящи в рог и семеен дом. Научи се на лечителство от местния отшелник Борил. Един ден Мария я бе изпратила да му занесе топла попара. Дотогава само беше чувала за него. Хората от селото го наричаха „маг“, а загато им помагаше с билки и баяния, те му даваха, когато могат, храна. Обличаше се в одежди от кожа, а на врата си носеше розета с някакви знаци по нея. Косата му бе гълга и бяла и той я връзваше отзад на опашка. Та в оня ден малката Кера толкова се залюба от заниманията му, че остана в колибата му да погледа какви магии правеше този странен човек. А той се впечатли от смелостта на момичето и нестихващото ѝ любопитство, затова я покани често да го посещава. Научи я да чува гората, да познава всички билки и да лекува с

тях. Казваше, че той пък ги бе познал благодарение на последните български колобри, които от поколения предавали тайните си знания само на посветени – още от времето, когато българите живеели по други далечни земи.

Борил предаде на младата жена и много истини за хората. Като видя, че момичето се тревожи от погледите им, ѝ обясни, че и те като песовете в селото стават по-зли, щом си слаб и се боиш от тях. И са още по-зли, колкото по-малки са душите им. Но ако тя има увереност, знания и умения, които те не притежават, ще я търсят, и дори престорено да е – ще я уважават. Кера знаеше, че Борил е прав, защото така беше и при животните. Постепенно тя се научи да върви с изправена глава и да поздравява с усмивка онези, които шушукаха зад гърба ѝ. Когато децата тичаха след нея и ѝ се смееха, тя спираше и им даваше от горските плодове и гъби, които бе набрала. И като не им обръщаше внимание на лошото, постепенно и те губеха интерес към него. Кера винаги вървеше сама. Макар да бе изключително красива, не се занасяше и с момците. Но пък, без да се замисли, влизаше в бой или разпра, за да защити човек или животинче в беда.

Борил я научи също да бае за здраве и благополучие. За заклинанията обаче все казваше, че има време. Спомина се в съня си, когато Кера бе на единадесет години. Момичето дълго страда за него и спря да говори. Излизаше по горите, а вечер сядаше с Мария пред огнището да варят вечеря и тихо да хапнат. Разтревожена за здравето ѝ, говедената ѝ майка я заведе при монасите от скалния манастир над Магарския конник. Посрещна ги дядо Данаил, който бе най-старшият сред тях.

– Време беше да дойдеш при нас, Кера – каза ѝ благо възрастният монах. – Трябва да те научим на четмо и писмо, за да откриеш вярата и пътя си.

Девоицето се зарадва, макар в онзи ден нищо да не каза. Мечтаеше да може да чете, но ни Мария умееше да я научи, ни Борил – това бяха висши духовни занимания. От този ден насетне Кера започна да посещава монасите в манастира. А те

я учиха на буквите, на езика, на сметките, но също на история и науки.

Младата жена се наведе над потока и уми лицето си. Затвори очи и мисълта ѝ полетя назад във времето... Видя се да катери стръмната пътека към скалния манастир, където я обучаваше на букви и числа дядо Данаил. Монасите го приемаха за свой учител и баща. Мъжете в светата обител наричаха себе си *богомили* и отказваха както на кръст да се кланят, така и титли да използват. Когато Кера се понаучи, започна да чете пазените от тях книги. Сред писанията имаше дори такива от времето на царете Борис и Симеон, когато се е зараждала българската писменост. Тогава българският народ бе защитил правото си да пише със свои букви във време, в което властвала триезичната догма, и всеки, който пишел на език, различен от латински, гръцки и иврит, бил заплашен от преследване, та дори и от смърт. Били години, в които ония, дето притежавали власт, налагали своята воля чрез религията и писмената. И точно тогава единствено българският народ гръзнал, с цената на много животи, да им се противопостави, да пропише и да говори на своя си език. И до днес това дело нямаше аналог в света. Така ѝ разказваше дядо Данаил.

След още няколко години, когато изучи и науките, Кера помоли монасите да устроят изоставената селска църква за килийно школо. Защото според нея знанията трябваше да се споделят и колкото повече хора се изучеха, толкова по-праведен и добър щеше да става човешкият свят. За изненада на всички мъжете от Магара също помогнаха. Местен търговец даже гари алтъни и скоро училището бе готово. Отначало в него идеха едва по двама ученици. Но когато жителите се убедиха, че със знанията се променят за по-добро и децата им, и селото, започнаха да пращат и други, дори и от близкия град Шумен. А вчера Кера отиде да учи децата и в Калугерица, току до нейното село.

Когато падаше тъмната и ежедневните задължения при-

кљочваха, Мариа заспиваше, а Кера палеше свеци и започваше да чете от книгите. Те имаха способност да дават криле на ума ѝ, както и да пренасят душата ѝ в други светове. За местните тя си остана странница, която шепнеше тайни и говореше с животните. Но въпреки това я уважаваха за знанията, които даваше на децата им, с грижа и търпение, както малцина умееха. Животът я научи да се справя с трудностите сама и да помага на вече възрастната Мариа, която я бе отгледала.

* * *

Кера се уми в хладната вода на потока и изплакна косите си с бяла хума. Изсуши се с платното, което носеше, и се облече. Дочу вятъра нейде зад нея да се извива в пролетна песен. Изправи се и се загледа към гората. Клоните на гърветата се влитаха един в друг със застрашителен грохот. Слънцето вече се бе изкачило по небосклона. Понякога ѝ се струваше, че чува и гласове, за които Борил ѝ бе казал, че са на самогивите. Дядо Данаил от скалния манастир обаче не вярваше в тях – твърдеше, че момичето има богата фантазия. По някаква причина той винаги бе мил с нея и я закриляше.

Младата жена изцеди гългите си коси от останалата в тях вода и затвори очи, за да се наслади на пролетните слънчеви лъчи. Затананика стара народна песен. Гласът ѝ бе толкова красив, че дори птиците замлъкнаха. Долятя синявица – небесносиня врана, и кацна до девойката. Кера я загледа с възхита. Мълвата редеше, че те идат изключително рядко при хората. Птицата понечи да запее, но ненадейно из шубраците се разшумя. Кера чу груби гласове и побърза да събере вещите си. Враната изчезна тѣй, както се бе появила. От гората излязоха трима мъже. В поясите им бяха препасани ножове, а единият имаше и брадвичка. Бяха българи, но не тукашни. По зачервените им лица си личеше, че са подпийнали. „Сигурно са разбойници“, помисли си Кера. Единият, по-егрият, се ухили ехидно и тръгна към нея. Носът му бе изкривен

от набѣбнал цирей. Другите се заозъртаха нямаше ли плячка и за тях. Кера се обърна и побягна все още боса към селото. Мъжът, макар и наглед тромав, я настигна и я повали на земята. Тя се опита да вика, но той я стисна със силните си ръце и запуши устата ѝ. Кера опита с все сили да се отскубне, но онзи започна да я души. Причерня ѝ и загуби съзнание. Когато отново отвори очи, мъжът я влачеше към храстите. Стовари я грубо на земята и развърза потурите си. Момичето се надигна да се изправи, но непознатият я удари силно през лицето и я повали на влажната почва. Кера простена от болка и отново извика. Проклетникът я притискаше толкова силно, че тя не можеше да помръдне.

В този момент наблизко минаваше конник. Името му бе Синан Озюл и от няколко месеца бе назначен за сердарекрем¹⁶ на Шуменската твърдина. За местните той бе военачалникът на турския гарнизон, който пазеше Шуменския вилает. Косата му бе гарвановочерна. Лицето му имаше правилни, но остри черти. Пъстрите зелени очи изпъкваха на наболата брада. Военната униформа придаваше на жилавото му и високо тяло повече сила. Беше изпратен от султана с още няколко войници да подсилят гарнизона, който пазеше тукашните земи, и събираше джизие¹⁷ за империята. Земите на валията се простираха от Шуменското до Магарското плато. Преди да го назначат тук, в турската столица Едирне Синан беше учил български език, за да се разбира с местното население. Във военното училище освен български му преподаваха също гръцки и латински. До коня му Аслан тичаше кучето Джесър, овчарска порода кангал, позната и използвана по османските земи от векове. Името му означаваше „смел“ и „сянка“ на турски език. Четириногото бе едро почти метър и, вирнало завитата си опашка, душеше наоколо. Муцуната му бе обагрена в тъмнокестеново, а тялото бе по-светло – като пясък. Тъмножълтите му очи гледаха като човешки. То следваше Синан нав-

¹⁶ Турски военачалник, командир – б. а.

¹⁷ Паричен данък в мюсюлманските страни, който бил събиран от немюсюлманското население – б. а.

рег, без да знае умора, готово на всяка жертва, за да защити стопанина си.

Изведнъж Синан долови женския писък откъм рекичката. После гневно изрева мъж. Отново долетя вик за помощ и прег погледа му пригъмня. Кучето се впусна като стрела в тази посока. Синан пришпори коня си след песа. Първо видя разпилелите вещи, а после – движение в храсталаците. Скочи от коня си и се спусна към шубрака. Виковете на жената сякаш скъсаха струна в душата му. От дълбините на съзнанието му изникна ликът на майка му, крещяща за помощ...

Той гръпна за грехата разбойника и го удари през лицето. Непознатият се олюля, но бързо се съвзе и с рев се хвърли към турчина. Сграбчи го с големите си месести ръце и взе да го души. Щом чуха виковете на главатаря си, другите двамата разбойници се спуснаха с ножовете си към Синан. Той успя да се отскубне от дебелия, извади ятагана си и започна да се бие с тях. С ловките си и премерени движения бързо ги отблъсна. Сякаш успяваше да предвижда ударите им, а те, тромави и подпийнали, едва му отвъръщаха. Но един го изненада и го рани в рамото. Джестър се хвърли към нападателя и го захана за крака. Турчинът отстъпи назад и стисна раната си. Мъжете му налетяха отново и той продължи да се бие.

В този миг от гората се появи вълк. Звярът пристъпи напред, погледна за миг изплашената жена и се нахвърли върху разбойниците. Мъжете се защитаваха, но ничие острие не ловеше животното. Най-сетне нападателите побягнаха и се изгубиха в храсталаците. Синан изтощен се свлече на колене на земята. Вълкът се изгуби тъй ненадейно, както се бе появил. Девојката се бе съвзела и гледаше случващото се с ужас. Когато всичко приключи, тя промълви с трескав поглед:

– Духът на Баяна е жив? Монасите са били прави...

А после се втрени към турския войник. Не бе сигурна дали да бяга и от него, или да му се довери.

Синан стегна раната си с парче плат от пояса си и се из-

прави. Приблѝжи се към жената и като видя, че не мърда – понечи да ѝ помогне да се изправи. Кера се гръпна назад като попарена с ужасен поглед.

– Не се страхувайте... тук съм да помогна – каза той на развален български.

– Не е редно да ми помагате... – прошепна Кера и извърна очи. Тялото ѝ трепереше.

– Тук сме, за да ви пазим.

– Не щем турска помощ! – отрони девойката, докато попуваше кръвта от граскотините си.

Раните бяха само повърхностни, затова тя ги почисти набързо с вода и се изправи. Вирна остромото си носле и започна да събира вещите си – книги, сметало, креда, писала и други учебни помагала.

– Тогава ме приемете като мѝнувач, който ще носи тежката торба. Ранена сте – настоя турчинът.

– Ще се оправя – отвърна троснато тя, без да извърща лице към него.

– Ще помогна с товара. Нищо повече.

Той внимателно се приближи и взе торбата от рамото ѝ. Кера се изтупа от шумата и го стрелна с недоверчив поглед. Кръвта бучеше във вените ѝ. Едва сега тя усети и граскотините си. Стисна устни и го последва – мъжът бе прав. А и ония можеше още да се навъртат наоколо. Двамата тръгнаха безмълвни покрай скалите към нейното село. Два – три километра не бяха малко с товар на рамо.

– Видяхте ли... вълка? – попита студено Кера малко преди да влязат в Мадара.

– От тях не бива да се плашите. Моят народ вярва, че те носят гревна пречистваща мъдрост – отвърна Синан, загледал някъде напред.

Едва сега, като знаеше, че не я наблюдава, Кера го погледна. Имаше гарвановочерна коса и светли очи. Чертите му бяха правилни и спокойни, като на човек, който не желае никому зло. Беше облечен в турска униформа, а на кръста му бе зака-

чен ятаган. Страните ѝ порумениях и тя извърна очи. Двамата влязоха в селото и продължиха към дома ѝ. Минувачите ги заглеждаха неодобрително. Не бяха виждали досега турски войник да носи товара на българка. Когато двамата приближиха къщата на Мария, възрастната жена излезе на портата и хукна навън разтревожена.

– Какво се е случило? – викна тя.

– Той... човекът ми помага – започна да обяснява смутена Кера. – Нападнаха ме разбойници и...

– Исках да се убедя, че дъщеря ви ще се прибере безопасно – заговори неуверено военачалникът.

Не бе имал много вземане-даване с жени и не знаеше как трябва да им говори. Мария го изгледа изпитателно от горе до долу и гръпна рязко Кера за ръката, за да влезе в двора.

– Тя вече е добре! – каза гневно възрастната жена и грабна торбата от войника. – Сега ни оставете на мира.

– Да... разбира се – отвърна Синан, макар да не очакваше подобно отношение.

Той кимна едва, обърна се и пое обратно по пътя. Мария затръшна дворната портичка и загърпа Кера към кирпичената къща. Лицето на възрастната жена бе набраздено от бръчки. Косата ѝ бе прибрана в цветна кърпа, под която се подаваше прошарена плитка. Дрехите ѝ бяха овехтели, на места закърпени, но чисти. Кравата Зора изблея, козичката и тя се обади.

– Майко, той ме спаси... – прошенна Кера, докато следваше Мария към къщата.

– Че нали някой трябва да ги плаща тия джузиета... Ще те спаси, ами! Хайде, влизай и заключи след себе си – настоя жената.

Кера изпълни желанието на майка си. Преди да затвори обаче, тя се загледа след младия мъж, който бавно се отдалечаваеше по прашния път.

Синан продължи към гората. Виковете още къртяха в ума му. Спомените полетяха през времето и върнаха моменти, които той мислеше за отдавна погребани. Беше на около пет години. Живееха в селце в област Афионкарахисар, на запад

от земите Кония. Баща му Осман бе известен гърнчар в околността. В ония години султан Мехмед I воюваше почти непрестанно по всичките си граници. През пролетта на 1417 година султанът събра отново голяма армия, с която нападна емирство Караман. Османците превзеха столицата ѝ Кония, но Мехмед I реши да се оттегли, защото караманският емир се обяви за васал на египетския султан Татар I. По това време последният се намираше със свои войски в Халеб. Към края на годината обаче карамански и египетски орди нахлуха и плячкосваха в Кония, като стигнаха чак до Афион. Не пощадаха и дома на Синан.

Баща му грабна ятагана си и опита да защити семейството си. Ала нахлулите в техните земи войници го посякоха. През това време майка му опитваше да избяга през задния двор със Синан и по-големия му брат Ахмет. Нападателите ги догониха. Майка му скри децата и излезе напред да ги защити. Войниците я раниха. Жената крещеше от болка, но събра сили и извика към момчетата си да бягат. Синан искаше да се втурне към нея, но брат му го спря. Нападателите се нахвърлиха на жената. Тя се гърчеше и викаше за помощ. По-големият ѝ син Ахмет не се сдържа и хукна към нея. Убиха и двамата...

Синан остана сам едва петгодишен. Луташе се из горите, ядеше каквото намереше, спеше където свареше. А всяка нощ крясъците на майка му и на брат му кълтяха в главата му. Накрая заглъхнаха... До днес.

* * *

Кера заключи вратата и се залепи до прозорчето. Гледаше подир непознатия, докато той не се изгуби. Чувала бе, че преди тя да се роди, България била свободна и велика държава със свой цар, книжовни школи и църковна управа. Но турците влезли с армията си в последната ѝ столица Търновоград и си присвоили българските земи. Избили българските големци там, а някои казваха, че и днес прогължавали да убиват мест-

ни жители. Кера не знаеше къде е истината, затова трябваше да е предпазлива.

– Не бива да се отдалечаваши толкова – живеем в размирни времена! – рече ѝ Мария, докато шеташе из кухнята. Снагата ѝ бе леко презърбена и накуцваше с левия крак.

– Да, майко, права си. Прости ми... няма да се повтори.

Кера мълчаливо накладе огън и сложи да вари яхния от кокошка и жито. Помете из къщата и двете жени седнаха да вечерят.

ПЕПЕЛИЩА

„Днес катарите се разглеждат като мъдреци, просветени мистици или посветени в тайнствата на света същества с гостъп до някои от най-великите космически загадки. Но в голямата си част те са били спасение от намордника на католицизма, спасение от безкрайните десетъци, покаяния, обреди и наказания на Римската църква. Водили са богоугоден живот, отричали църквите и провеждали проповедите си на открито или в свободна постройка. Там практикували и онова, което днес наричаме медитация. Били вегетарианци, обявявали се срещу насилието и вярвали в безсмъртието.“ (*„Светата кръв и Свещеният граал“*, Майкъл Бейджънт, Ричард Лий, Хенри Линкълн)

„През 1145 г. самият свети Бернар отива в Лангедок и като се запознава с катарите, казва за тях: „Няма по-християнска проповед от тяхната и техният морал е чист.“ (*De Rougement, Love in the Western World*)

Южна Франция, май 1443 г.

Огненият диск на слънцето като огромен опал едва се изкачи на хоризонта и светлината му се разля по топлите южни френски земи. Промъкна се гори из тъмните букови гори на Пиренеите. Там, където, скрити от нежелани погледи, спяха неколцина мъже.

– Ставай, Лазаре! – чу се шепнеш, но настойчив глас в сумрака. – Ставай, чуваш ли?

– Какво има... какво се е случило? – отвори очи сънненият мъж.
– Албигойците и катарите¹⁸ пак са били нападнати. Този път в скалното укритие в Лангедок, близо до останките от замъка Монсегюр.

– Кои... кога са ги нападнали? – питаше току-що събуденият се млад мъж, докато бързаше да се облече. Тъмнорусите му коси падаха на кичури покрай лицето. Ленена риза прикриваше тренираното му в битки мускулесто тяло.

– Рицарите на папата, разбира се!

– По дяволите... Но защо сега? По тези земи от години не е имало нападения – разсъждаваше Лазар, докато бързаше да обуе кожените си панталони. Нахлузи ботушите си, закопча ризницата и препаса колана с меча си. – Какво знаеш за нападението?

– Прав си. Мислеха, че са ни унищожили. Някой ни е издал... В село Бюгараш¹⁹ върви мъгла, че Рим и Инквизицията пак са погнали богомилите, които те от векове наричат *черна ерес*.

– Имахме споразумение с рицарите! – напомни Лазар.

– Някой е подшушнал, че в укреплението се пази изчезналото при обсадата на замъка Монсегюр заветно съкровище... Чувам слухове, че се обмисля и нов кръстоносен поход към българските земи.

– Господи, не се отказват! Явно искат да унищожат българското учение в сърцето му – викна Лазар, яхвайки коня си.

Двамата мъже пришпориха жребците си през гората. Бяха изпратени тук от другарите си по вяра да надзирават земите в по-широк периметър.

– Кръстоносците са намерили последното ни укрепление в планината. Заловили са и са избили няколко укриващи се ка-

¹⁸ Богомилите и техните последователи във Франция и Италия са били известни като албигойци и катарии – б. а.

¹⁹ Бюгараш е малко селище и едноименен връх. Древното селце в Лангедок за пръв път е споменато писмено през 889 г. като *Villa Burgaragio* и запазва името си практически непроменено през следващите векове. Днес известността си селото и планинският връх дължат на легендите за древно езотерично знание и енергии. В него се събират на едно място езотерично християнство, Орденът на тамплиерите, прословутият Свещен граал, за който се говори, че е скрит тук, и един от домовете на богомилите, проповядвали из Европа – б. а.

тарски групи – обясни другият мъж, когото наричаха Бранимир. – Унищожили са всички освен скрилите се в най-високата част на възвишението – там, където се палят реликвите.

– Не им ли омръзна?! – нареждаше Лазар, пришпорвайки коня си все по-безмилостно. – Избили са зверски десетки хиляди в тези земи само през 1209 година.

– Мисля, че сега папата и рицарите му са решени повече от всякога да ни прогонят. Инак устоите на Църквата и на кралето в Европа могат да рухнат.

– Грешиш, Бранимире, те не искат да ни гонят, а завинаги да ни унищожат! – поправи го мрачно Лазар. – Глупци, затварят очи пред най-човешкото, ослепени от копнежа си за злато и власт.

– Бързай! Трябва да ги спрем, преди да са стигнали планинския връх – от векове копнеят да се доберат до съкровениците ни тайни.

Двамата мъже препускаха бясно към прохода в планината, който водеше право към възвишението. Пътят им осветяваха ранните слънчеви лъчи, нахлуващи в гората през гъстите корони на дърветата. Лазар имаше много основания да пришпорва тревожно коня си и да бърза все повече. Нямахме как да не се сети за историята на албигойците и катарите в местността.

В Западна Европа така наричаха богомилите, голяма част от които бяха избягали тук по време на гоненията срещу тях в България през XI век, когато гържавата паднала под ромейско робство. Тук ги наричаха още бугари или бугри, защото учението им се бе зародило през X век в Преслав, тогавашната столица на България. Поведени били от княз Баян, най-малкия син на цар Симеон, радетел за завръщането на българите към най-първите християнски и български традиции, вместо навлизането по негово време ромейско влияние. Идеите им за човека и изконните му права, социалните и хуманните схващания, тяхната скромност и добродетелите им, както и обръщането им към първото християнство на апостолите бързо им спечелили хиляди, дори милиони привърженици не само във Франция, но и в цяла Европа.

Много от богомилите успели да намерят нов дом в Южна Франция, след като заможната благородничка Есклармонда припознала вярата им като своя и създала легендарното укрепление Монсежор. То представлявало петоъгълен замък, изграден на стръмен хълм в подножието на Пиренеите.

Историята му била тясно свързана с тази на Есклармонда дьо Фоа, родена през 1155 г. Още като съвсем млада съубата я срещнала с т.нар. папа Никита – съвършен богомил, който пристигнал пеша от България чак в Ломбардия. Там бил поканен за среща с местни вярващи от Марко Ломбарди, дякон на богомилите патарени²⁰ от Горна Италия, Тоскана и Умбрия. Папа Никита донесъл от България препис на Тайната книга на богомилите и Евангелието на Йоан, на което те се уповавали в учението си. А също и старинен том, наречен „Книгата на любовта“, която останала позната като „Книгата на Никита“ и „Книгата на Седемте печата“²¹. За „Книгата на любовта“ се смяташе, че стои в основата на „Църквата на любовта“ на катарите, защото според тях, ако Иисус не бил смъртен, то той бил пророк на AMOR, принципа на любовта. А AMOR, изписано наобратно, се превръщало в ROMA – т.е. в Рим, чиято тънеща в разкош църква катарите приемаха като

²⁰ Патарени е друго наименование на богомилите в Европа, използвано предимно в Италия – б. а.

²¹ Попхристов, Д. За богомилите от уста на ухо, С., ВББ, 2018, с. 170 – б. а.

олицетворение на господството на земята на Rex Mundi – владетеля на материалния свят и самата антитеза на истинското изкупление.²² Въпросният Никита присъствал на големия събор на богомили и катарари през 1167 г. в Сан Феликс, който се превърнал в основополагащ за организираното им движение в Лангедок.

Есклармонга дъо Фоа срещнала случайно българския духовник именно в Сан Феликс и останала завладяна от духа и погледа му. В следващите седмици тя разпитвала за него и така научила за българското богомилско учение. И тъй като не спирала да мисли за Никита и идеите му, свързала се с негови местни духовници и започнала да ги изучава. Скоро обаче баща ѝ я омъжил за велможата Журден III дъо Лисъл, който притежавал обширни имоти в Пиренеите. Есклармонга открила на един стръмен връх древна порумена крепост. Вложила в нея много средства и я превърнала в известния замък крепост Монсежур. В онези времена той бил наричан още Храм на Слънцето и постепенно заел централно място в богомилското учение на Запад. Есклармонга неуморно разпространявала вярата, като привличала и много жени в катарската общност. Следвала напредничавата философия на богомилите и създавала училища и работилници за изучаване на занаяти и науки. Замъкът постепенно се превърнал в център и укрепление на богомилите катарари. А скоро до римския папа и кръстоносците достигнал слух, че там се пази някакво изключително съкровище, може би дори самият Свещен граал. А според една легенда, когато Есклармонга умряла през 1225 г., тя се превърнала в бял гълъб и отлетяла при вечната светлина на Слънцето.

В тези времена поданиците в западните кралства започвали все повече да презират господарите си, които тънели в охолство и събирали все по-непосилни данъци от изнемогващите си крепостници. Отдръпвали се и от Църквата, загато

²² Бейджънт, М., Лиш, Р., Линкълн, Х. Светата кръв и Свещеният граал. Пловдив. Хермес, с. 64 – б. а.

и тя на техен гръб предимно богатеела и управлявала огромните си имоти, та затова и много църкви не били отслужвали литургии повече от трийсет години. Така бедните намирали все повече упование в учението, донесено от България, което прокламирало свобода, равенство между хората, братство, смирен и богоугоден начин на живот и стремеж към вярното знание. Като последователи на първите Христови апостоли богомилите били срещу църковната и царската институция. Получили тукашното си име на един църковен събор, състоял се в граф Алби, Ланзедок. А през следващите години все повече от тях се заселвали по тези места. Едва ли било случайно, че по това време районът, изненадващо за всички, достигнал такъв връх в културно отношение, както в Европа нямало да види чак до Ренесанса.²³

И тъй като богомилството не било просто религия, а философско и обществено учение, дълбоко в себе си то се стремяло да създава общност от нов, по-хуманен и възвишен тип. По това време обаче България била завладяна от Ромейската империя и все повече богомили се стичали към графство Тулуза във Франция, където им се давала свобода да се развиват. И тогава градът просперирал и се превърнал в третия по значение в Европа след Рим и Венеция. Процъфтял в културен, обществен и архитектурен план.

Но успехът на богомилското учение, даващо духовна храна на населението, подкопавало все повече устоите и богатството на Католическата църква и тънещите в охолство крале. Така през 1184 г. самият император на Свещената римска империя – Фридрих I Барбароса – се заел с борбата срещу така наречените ереси – хората, които оспорвали и разклащали сляпото страхопочитание към господарите. Съгласно папската була на Луций III от имперския синод във Верона епископите вече били задължавани да преследват еретиците и да им

²³ Вейджънт, М., Лий, Р., Линкълн, Х. Светата кръв и Свещеният граал. Пловдив. Хермес, с. 60 – б. а.

налагат не само църковни, но и светски наказания. А тези наказания с всяка изминала година ставали все по-жестоки. През 1198 г. на власт дошъл папа Инокентий III, който бил крайно амбициозен, властолюбив и богат. За него архиепископът на Нарбон казал: „Той не познава друг бог освен парите и на мястото, където трябва да има сърце, той има кесия.“ Именно този човек започнал първите организирани гонения на богомилите по всякакви възможни начини. Той иницирал и т.нар. Албигойски кръстоносен поход, продължил повече от 20 години, по време на който били избити стотици хиляди последователи на българското учение. Една от най-зловещите гати била 22 юли 1209 г., когато само в град Безие били избити 20 000 души, за които командирът на кръстоносците Арно-Амори докладва на Инокентий III: „Днес, Ваше Светейшество, 20 000 еретици минаха под меча независимо от ранг, възраст и пол.“ И това било само началото.

В идните месеци и години били избити още стотици хиляди – посичани, изгаряни живи, бесени и жестоко изтезавани от Инквизицията, узаконена окончателно през 1252 г. от папа Инокентий IV – най-вече като оръжие срещу богомилите.

Папа Инокентий III, обвинявайки богомилите в неизвършено престъпление, организирал кръстоносен поход за тяхното изтребление. И под предводителството на Симон дьо Монфор кръстоносците на папата превърнали най-развитата през Средновековието култура и регион в Европа в димящи развалини. До 1243 г. били унищожени всички големи градове и бастиони на катарите и албигойците. Останала да се извисява само величествената им планинска цитадела Монсежюр.

Замъкът Монсежюр постепенно си спечелил славата на „център на ереста“ и привлякъл вниманието на инквизиторите. През 1240 г. към крепостта се отправил страшилището Уилям Арнолд – доминикански инквизитор. Той обаче бил убит и през 1242 г. Хуго де Арцис повел 10 000 рицари, които обградили крепостта на катарите богомили. Обсадата била дълга, а

защитата ѝ – героична. Но в началото на 1244 г. удържането ѝ изглеждало вече безнадежно и на 1 март водачи на катарите се срещнали с кръстоносците, за да преговарят. Предложили им сами да се предадат, но при едно условие – да им се даде време, примирие за две седмици. Кръстоносците се съгласили, но до ден днешен се носят легенди и предположения защо им е била на богомилите тази отсрочка. Според някои, за да извършат на 14 март своя свещен Малък слънчев ритуал. Големия слънчев ритуал правели на 19 август и го наричали Слънчева Нова година. Когато на 15 март вратите на замъка се отворили и кръстоносците нахлули, готови за сеч, наместо въоръжени мъже те стъписани видели празнуващи хора. Папските рицари им предложили свобода, ако се отрекат от вярата си, но те всички отказали. Тогава кръстоносците настояли да им предадат Светият граал или съкровището, за което били чували. Само това щяло да спаси живота на богомилите. Духовниците отново отказали, а рицарите не открили и помен от него, колкото и да претърсвали замъка. Кръстоносците научили от очевидци, че вечерта на 14 март, след свещения ритуал, четирима от най-опитните богомили нарамили най-ценното в чували на гърбовете си и се спуснали с въжета по стените на крепостта и стръмния хълм. Така отнесли символите на истинската вяра. За един от тях, Хъно, се говорело, че бил българин, а името му означавало „ловък“.

Като не открили каквото търсели, кръстоносците на папата започнали да палят наред. Подгонили първо духовниците, които, за почуда на окупаторите, влизали сами с песен в огньовете, вързали ръкавите си един за друг, за да посрещнат заедно гостойната смърт. А рицарите, вместо да тържествуват, гледали с ужас горящите пеещи хора. В онези адски пламъци изгорели и безценни гревнотракийски плочки с надписи, свещени пергаменти от далечни земи и богословски книжа.²⁴ Гъст дим и тежка задушлива миризма се спуснали над земите около хълма. След това окупаторите се заели да палят хилядите билки, ко-

²⁴ Из лекцията на акад. Антон Дончев за богомилите – б. а.

ито намирали навред из крепостта. Богомилите се славели с лечебните си умения, а билките им – с невиджаните си свойства. Събирани били от цял свят – от Хималаите през Тракия, та чак до Либия. И тогава над замъка се разнесли такива благоухания, че рицарите, превзели последната катарска крепост, започнали да се покайват и да се кръстят. Покритите с желязо воители изпепелили молбите на хиляди хора да бъдат спасени с лечебните стръкове.

Но след всички тези гонения из Пиренеите все пак оцелели малки богомилски тайни групи, които успявали да продължат дейността си през идните векове. Криели се в планинските пещери или в тайни зигани укрепления. И така учението не изчезнало, а се превърнало в тайна общност. Според преданията голяма заслуга за това имали онези четирима *свършени*, изнесли от цитаделата загадъчни реликви и избягали с тях по стръмния наклон. Рангът им бил от най-висшите за богомилите, а за тях се носели слухове, че умеели да правят и свръхестествени дела. Какво е било съдържанието на изнесеното обаче така и не се разбрало. Вярвало се, че едва ли било нещо материално, щом са го носили четирима души на гръб в стръмна пропаст, спускайки се само по въжета. Мъглата редяла, че богомилите имали тайни знания и учения²⁵, до които папи и крале се опитвали безуспешно да се домогнат. Никой от кръстоносците не разбрал какво е било изнесено от петогълния замък. Броят на гълите му не бил случаен – петте лъча били един от символите на богомилите, олицетворяващи водата, въздухът, огънят, земята и етерът.

Но макар официалният им център да бил унищожен през онази година, много тайни богомилски общества оцелели в Англия, Италия и Германия. Босна пък приютила госта богомили във времето, когато България била под ромейско робство, и за своя идентичност избрала богомилската вяра, като я направила своя народна религия, за да се отдалечи от разкъсващите

²⁵ Бейджънт, М., Лиѝ, Р., Линкълн, Х. Светата кръв и Свещеният граал. Пловдив. Хермес, с. 71 – б. а.

я по това време католически и православни владетели. След този акт Босна имала 150 години възходяща история до превземането ѝ от турците. Последният *свършен* във Франция, за когото Инквизицията официално споменавала – Гийом Белибаста, – бил изгорен през 1321 г. в Тулуза. Оттогава богомилите в Западна Европа се обединили в тайни организации или се завръщали в родината на учението си – България.

* * *

Когато Лазар и Бранимир най-сетне стигнаха скритото укрепление под върха, от него бяха останали само развалини, обезобразени трупове и пушек. Сред мъртървците бяха и тримата *свършени* богомили – последните водачи на катарите и албигойците в Европа. Те бяха и пазителите на свещените реликви. Последната надежда на обикновените хора за по-добър и справедлив свят. Лазар падна на колене до тях, загреба пепел в шепите си и гневно изрева към небето. Бяха закъснели. Слънцето гонеше зенита си в пурпурни цветове.

НАДЕЖДА

„Съвременните учени характеризират богомилството като гуалистично, антифеогално и реформаторско народно гвижение, възникнало в лоното на Българската църква през X век и получило бързо разпространение в българските земи - Мизия, Тракия и Македония. Но и далеч отвъд тях - във Византия и Мала Азия, в Западна Европа и в Русия.“ („812 години от църковния събор срещу богомилите, свикан от цар Борил“, Ани Манева, www.nationalgeographic.bg)

Пролетта на 1443 г., околностите на Мадара

Нощта бе толкова тъмна, а небето тъй забулено в облаци, че на небосклона не се появиха ни месецът, ни звездите. Мария и Кера се нахраниха с копривена каша и възрастната жена отиде да си легне. Напоследък костите я боляха все повече, особено в мрачно и облачно време, каквото бе днешното. Беше ѝ трудно дори да седи. Кера ѝ направи отвара от бял равнец, маточина и жълт кантарион и ѝ я занесе да пийне срещу болките. Младата жена почисти съдовете след вечеря и седна да чете стара книга по билкарство, която бе намерила в манастира. Пламъкът на свещта играеше на въздушните течения и постепенно я унасяше.

Ненадейно от двора долетяха бързи стъпки и някой затропа на вратата. Кера побърза да отвори и попита какво има. На прага стоеше мъж от селото - силно пребледнял, а лицето му бе плувнало в пот. Той задъхано обясни, че съпру-

гата му има тежко раждане и се нуждаят от помощта на младата лечителка. Кера грабна торбичката си с лекове, наметна козето кожухче и хукна след мъжа. Той притичваше и все избираше да върви по сенките. Когато приближиха площада, мъжът прошенна:

– Тихо, да не ни видят турците. Днес един е идвал в селото ни...

– Че какво ще ни сторят, като ни видят? – учуди се Кера.

– Знае ли човек... сега те са господарите на тази земя – селянинът се огледа и добави: – Ние по-добре да сме тихи – дете се ражда!

– Откакто се помня, нищо лошо не са ни сторили – учуди се Кера.

– Няма значение, да вървим... бебето.

Когато пристигнаха при рогилката, тя береше гуша. Кера внимателно опина корема ѝ, допря ухо до него, а после прошенна към бащата:

– Бебето е живо, но не се е обърнало... Трябва да го извадим по друг начин.

– Налага ли се?... Това ще я убие! – викна ужасен мъжът.

– Виждала съм как става при животни... Донесете ми игла, минала през огън, топла вода и пръчка, която да захване рогилката. Това е единственият начин – инак ще ги изгубим.

Мъжът пристъпи нервно към съпругата си, но като видя как се мъчи, реши да се довери на Кера. Друг лечител нямаше в околността. Той донесе всичко, поискано от младата жена, и зачака пред къщата. Чуха се виковете, а после настъпи тишина. Мъжът прилепи ухо към вратата. Мълчанието му се стори цяла вечност. И изведнъж се чу детски плач. Съпругът се усмихна с надежда. След още известно време Кера се показа навън и му съобщи, че може да влезе. Бебето и рогилката бяха живи, а изтощената майка целуваше новороденото. Мъжът благодари на Кера и ѝ подаде жълтица. Младата жена я откача и им пожела лека нощ. Улисани с малкото, те не ѝ отвърнаха, дори не се обърнаха. Но месецът изплува от гъстите об-

лаци, последва младата жена и освети пътя ѝ. Сива котка, която лочеше от локва на калдъръма, вдигна глава и проследи с поглед жената.

Кера се прибра уморена в къщичката на Мария. Запахи свещ пред каменната плочка, която някога ѝ бе дал Борил. Беше ѝ казал, че на нея е изобразен български колобър, чиито днешни наследници били богомилите. Кера не знаеше кои са те, но прошепна няколко молитвени думи пред нарисувания на камъка човек. А после легна на нара си и мигновено заспа.

Людмила Филипова
Войната на верите
Богомилите и последният кръстоносен поход

Отговорен редактор *Мария Чунчева*
Редактори *Виктория Бисерова, Мария Чунчева*
Дизайн на корицата *Небойша Зорич*
Коректор *Цвета Нинкова*
Препечат *Ивайла Пеева*

Българска. Първо издание
Формат 60 x 90/16
Печатни коли 26
ISBN 978-619-164-547-3

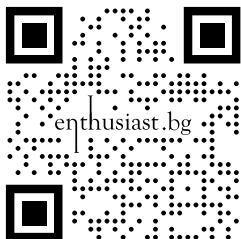
Издава

enthusiast

Запазена марка
на „Алто комуникейшънс енд пбблишинг“ ООД

София, бул. „Васил Левски“ №31
тел. 02/ 943 87 16
e-mail: office@enthusiast.bg

Книгите на „Ентусиаст“ може да закупите с отстъпка
от www.enthusiast.bg

Печат АЛИАНС ПРИНТ

„Войната на верите“ на Людмила Филипова ни потапя в клокощещата енергия на нашата българска духовност. Страница след страница пред нас се разгръщат културни пластове, които Людмила Филипова неочаквано смесва така, както само тя умеє. Тя вписва и преплита европейската история в българската. Дори събитията, които се разгръщат в Шуменския регион, са не просто местни и български, а общоевропейски. По този начин разказът е насочен към всички, които споделяме тази обща история. Пред нас в изненадваща интерпретация се разгръщат истории, за които сме чували, учили сме и този провокативен свят ни държи в напрежение до последната страница!“

Проф. Сергей Игнатов

„Истината е като огромна изронена мозайка. Ние сме тези, които, камъче по камъче, възстановяваме картината на миналите исторически времена. В своите романи Людмила Филипова, стъпвайки на автентичните писмени извори, ни поднася интересни разкази за онези далечни години. Извор на вдъхновение за поредния роман е разказът, посветен на сюжет, свързан с похода на Владислав Варненчик през 1444 г., който илюстрира съхранената памет на няколко поколения. Той ме върна назад във времето, когато преди близо 50 години обхождах скалните манастири в Шуменско и издирвах два камъка с надписи, упоменати от К. Шкорпил. Попитах в кметствата и в кръчмите на Осмар и Троица възрастни хора за надписите. Покрай тях те ми споделиха почти същия разказ за проблемите преди 500 г., съпровождащи местното население по време на този поход, и оказаната загриженост от гарнизона на Шуменската крепост. Разказ, предаван от поколение на поколение, съхранен в продължение на толкова време. Романът ми напомни за още една сходна история, която научих от местни жители на с. Крелча, където през 1972 г. проучвах некропол от X – XV век. Следи от този поход се откриват и в този район, видно от намерения преди доста години меч, съхранен в музея в Попово. Именно тези следи от премълчано, но незабравено дълги години минало ни поднася Людмила Филипова в романа си „Войната на верите“.“

Проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов

Цена: 24 лв./12.30 €

www.enthusiast.bg